

Lerchné dr. Egri Zsuzsa

Anyanyelv felsősöknek

Tankönyv **6.** osztályosoknak

Tizenharmadik, átdolgozott kiadás

Mozaik Kiadó – Szeged, 2013

Írott szövegek értelmezése

Emlékeztető

Már tudod, hogy az írásművek sokféle műfajúak és típusúak. Értelmeztél szépirodalmi, ismeretterjesztő szöveget, igyekeztél kibontani a bennük rejlő információkat, gondolatokat, megpróbáltad lefordítani a neked (is) szóló üzeneteket. Találkoztál újságcikkkel, olvastál és írtál elektronikus anyagokat. Most folytatjuk a munkát.

Új kérdés

Milyenek az írott szövegek külső megjelenésük alapján?

Figyeld meg a következő azonos témájú szövegeket! Miben különböznek?

A fiatalok olvasási szokásairól

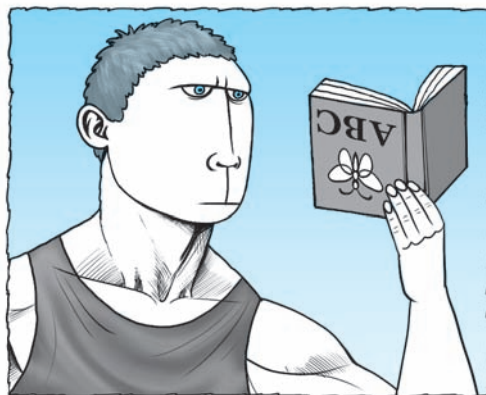
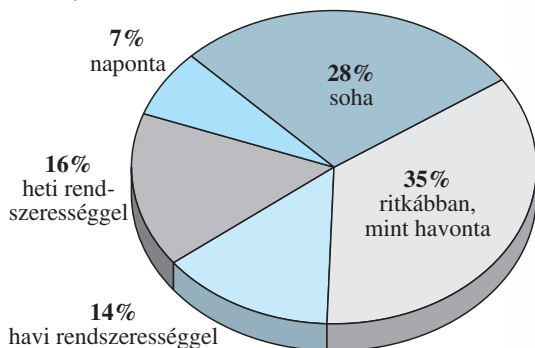
A) Érdekes, de közel sem bizalomra okot adó felmérés adatait tette közzé nemrég az IPSOS Zrt. Az 1990-ben alapított közvélemény-kutató intézet ezúttal 500 fiatal olvasási szokásait vizsgálta, nagy gondot fordítva az érintettek saját vallomásaira.

A tizen-huszonéveseknek mindössze 7%-a olvas naponta valamit, 16%-uk hetente, 14% havonta vesz kezébe könyvet, 35%-uk ennél is ritkábban, 28% pedig soha. Minderre magyarázattal is szolgálnak, mellyel igyekeznek igazolni (alig igazolható) hozzáállásukat.

Legtöbbsen időhiányra hivatkoznak. Sokan bevallják, hogy nem érdekli, vagy nem köti le őket az olvasás, egyharmaduk pedig drágállja a könyveket. 18%-uk fölösleges időtöltésnek tartja a lapozgatást. 26%-uk véleménye összecseng ezzel, miszerint sokkal fontosabb dolgok is vannak ennél a világon. Ezeket a rossz arányokat egyelőre kevésbé befolyásolja az e-könyvek megjelenése, mivel mindössze 2% használja.

Nem sokkal jobb az a kép sem, amely az iskolai végzettséget veszi alapul. Eszerint a szakmunkások 82% -a nem, vagy alig olvas. Az ennél alacsonyabb végzettségűek körében ez az arány 71%. De még az érettségizettek 52, a diplomások 18%-a is igen ritkán vagy soha nem olvas. Az adatok azt mutatják, hogy a javítás érdekében a XXI. században van teendő bőven!

B)

Fiatalok olvasási szokásai Magyarországon (2013)
A könyvolvasás gyakoriságának megoszlása
a 15–25 év közötti fiatalok körében (százalék)

Figyelemkeltő

Az olvasás fontosságával foglalkozó témát bővítsük ki egyik napilapunk cikkével! Ebben az újságíró Kardos Ferenc könyvtárigazgatót szólaltatja meg: „Az emberek szeretnek olvasni és azok, akik nem tudnak erre áldozni (nagyon helyesen és logikusan) akkor járnak a legjobban, ha könyvtári tagok lesznek. (...) Ahol a családban nincs minta a napi könyvolvasásra, mert nincs még egészen kicsi házi könyvtár se, ott nincs más megoldás, mint az, hogy az iskolák, az iskolai könyvtárak vegyék át az olvasóvá nevelés feladatát.”

Roma származású beszélgetőtársa, Daróczy Gábor hozzátette, hogy ő azért lett olvasó ember, mert az egyiskolás település integrált osztályában*, ahol annak idején tanult, a fiúk között kialakult egy nagyon ösztönző és pozitív verseny: ki tud több indiános regényt elolvasni. Ha nem így lett volna, akkor most nem ülne a felsőoktatásban tanuló roma fiatalok képzési és ösztöndíjprogramjának vezetői székében.

(Csidér István Zoltán: Gyere, beszéljük ezt meg!)

*integrált osztály = együtt nevelő iskola vagy osztály, ahol roma és nem roma diákok tanulnak együtt

Az előző oldal szövegeit összehasonlítva azt találjuk, hogy az első *folyamatos* (végte-lenített) szöveg, melynek hosszú sorai kitöltik a rendelkezésükre álló helyet, ezért csaknem megállás nélkül, balról jobbra haladva olvassuk. Az alatta lévő színes ábra *nem folyamatos szöveg*. Nem használja ki az egész teret, nem megszakítás nélkül olvassuk. Tanulmányozásakor a fejünket forgatjuk, meg-megállunk, hogy jobban láthassuk az adatokat. Ismerünk még ún. *kevert szöveget* is. Ilyenkor az olvasó dolga egyszerű, hiszen a nem folyamatos részletek magyarázata megtalálható a hozzá kapcsolódó, az elejétől a végéig könnyen követhető szövegben.

Tanulnivaló

Megjelenési módja szerint a szöveg lehet: *folyamatos, nem folyamatos és kevert típusú*. Hagyományos *folyamatos szöveggel* szóban is, írásban is találkozhatunk. Az üzenet címzettje elejétől végéig olvassa, illetve hallgatja. Írásos forma esetén előre fel tudja mérni a terjedelmét (oldalszám), szükség esetén tanulmányozhatja a rendelkezésre álló mutatókat, jegyzeteket, esetleg a mellékelt ábrákat.

A *nem folyamatos szöveg* (táblázat, grafikon, diagram, ábra, lista, űrlap, adatlap, árjegyzék, terméklista, menetrend, számla stb.) mind írásban, mind digitálisan hozzáférhető. Adatai szükség esetén frissíthetők.

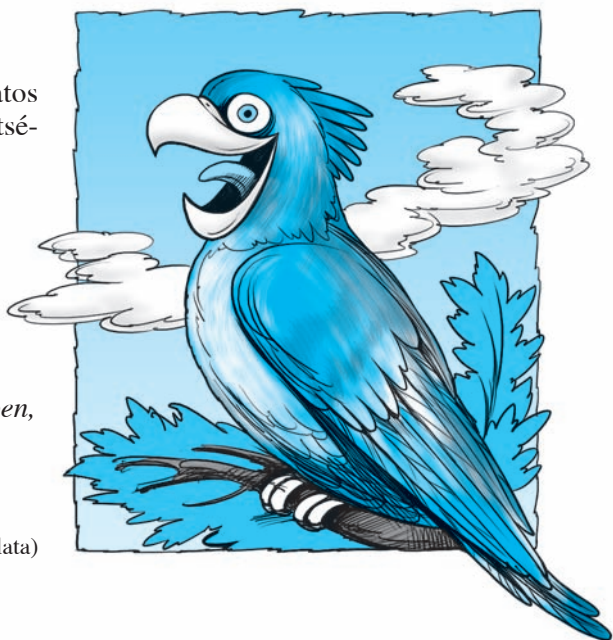

Okoskodó

Beszélgétek meg, vajon a vers folyamatos vagy nem folyamatos szöveg! Miért? Tekintsétek példának a rímfaragó gúnyolódását!

*Egy ritka bátor
papagáj kitört a rácsos kalitkából.
Kint magához intett
néhány cinkét, pintyet,
hogy mint szabad szellem,
szónoklatot tartson a rabtartók ellen.
És mert gyakorlott lett légyen a beszédben,
el is kezdte szépen
a Nagy Igazságot rikoltva szét:
– Gyurrrrika szééép!*

(Romhányi József: A papagáj szónoklata)

Tanács

Az írott szöveg olvasásakor sokat segít a *cím* értelmezése, főleg ha annak alapján megpróbálsz előre elképzelni, megjósolni, miről lesz szó.

Használd föl a szöveg képéből kihámozható információkat (elrendezés, betűtípus, betűnagyság, kiemelés, aláhúzás, számozás, nyilak, ábrák, előre- vagy visszautalások)!

Az ismeretlen szavakat, kifejezéseket próbáld megfejteni a szövegkörnyezet (kontextus) alapján vagy keresd ki lexikonból, de segít az internet (világháló) is!

Nyelvi csodabogarak

Az *olvasás* szó többjelentésű.

Mindenekelőtt az írott szöveg követését, megismerését, felfogását, megértését, az információk megszerzését, elsajátítását jelenti.

Az olvasás szót használjuk megszámlál, számba vesz jelentésben is. A Toldi X. énekében például így: *(Bence) Mindig megolvasta titkon a kortyokat.*

A fejére olvas kifejezés pedig azt jelenti, hogy felrójuk, felsoroljuk, rosszalljuk valakinek a hibáját, vagyis elítéljük miatta.

Az *olvasás* folyamatát több tudomány vizsgálja:

- A biológusok azt figyelik, hogy a szem és az agy hogyan fogja föl a látott ingereket, illetve hogyan dolgozza fel őket.
- A nyelvészek számára az a fontos, hogy az ember a felismert nyelvi jeleket hogyan fogja föl és hogyan alkotja újra, amikor pontosítja, újrafogalmazza az olvasottakat vagy válaszol (reagál) rájuk.
- A szociológusok (társadalomtudósok) arra kíváncsiak, milyen hatást gyakorol a szöveg az olvasóra, hogyan befolyásolja, esetleg hogyan változtatja meg további viselkedését.

Miért nem állja meg a helyét ma már *A pénz olvasva, az asszony verve jó.* közmondás?

Figyelemkeltő

Az olvasás fokozatai:

1. Az olvasás első szintje a *technikai szint*, amikor néma vagy hangos olvasással megfejtjük a betű- és írásjelhalmazt.
2. Az *értelmező olvasással* feltárjuk a szöveg szó szerinti jelentését és mélyebb, metaforikus üzenetét: az események sorrendjét, a színhelyet, a szereplők nevét és egymáshoz való viszonyukat, tetteik okát, következményét, célját. Lírai mű esetén a vershelyzet, a képekben megjelenő gondolatsor, az érzelmek és hangulatok egymásutánja a megfigyelés tárgya. A szöveg helyes értelmezése az alapja a pontos és kifejező felolvasásnak, előadásnak.
3. A *kritikai olvasáskor* már az esetleges ellentmondásokat, hibákat is észre vesszük. Azonosulunk vagy vitatkozunk a szerző véleményével.
4. Az *alkotó (kreatív) olvasáskor* szinte újraalkotjuk a szöveget: más befejezést képzelünk hozzá, illusztrációt készítünk, dramatizáljuk, előadjuk, bővítjük vagy tömörítjük. Megfogalmazzuk, miért tetszett (vagy nem tetszett), miért ajánljuk másoknak.

Okoskodó

Projekt feladatként készítsetek egy hónapon át időmérleget, amelyből kiderül, mennyi időt fordítottok olvasásra! Fogalmazzatok meg személyre szóló tanácsokat az adatok összehasonlítása után!

Feladat

Miért nem igazi párbeszéd az alábbi részletben szereplő utasok társalgása?

– Csigurin híres sakkozó. Játszottam vele. Egyszer ő vert meg engem, egyszer én vertem meg őt; egyszer meg remik voltunk.

– Szép siker.

– Uraságod is szokott talán sakkozni?

– Soha.

– Nem is ért hozzá?

– Nem, uram.

– Kár – mondta a sajnálkozás hangján az öreg –, a sakkozás éppúgy kell mindenkinek, mint a zene vagy a tánc. Aki nem ért valami hangszerhez, az hiányos ember, aki nem tud táncolni, annak az élete olyan, mint az erdei fái. A sakkjáték különben olyan könnyű, hogy egy óra alatt meg lehet tanulni. Harminckét figura van hatvannégy kockán. Az első sorban nyolc-nyolc paraszt áll. Ezek mögött a király, a királyné, két lovas, két kengyelfutó, két elefánt [...].

A szivarom elaludt, magam is szerettem volna aludni, de az öregúr lelkesen és szapora beszéddel magyarázta a sakkjáték mivoltát...

(Gárdonyi Géza: Hordj magadnál tüzet!)

A főnév

Emlékeztető

A következő szavak segítségével idézd fel az eddig tanultakat: *élőlény, élettelen tárgy, gondolati dolog; ki, mi?, kik?, mik?; köznév, tulajdonnév; kezdőbetű; toldalékolás!*

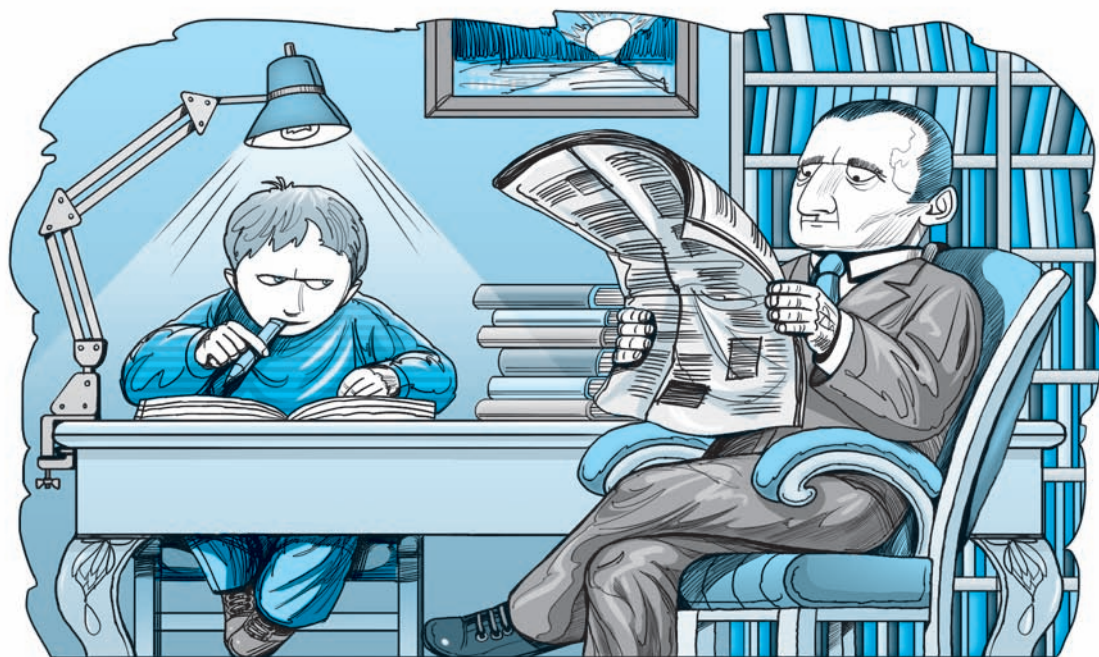
Új kérdés

Hogyan rendszerezzük a főneveket?

A *Budapesten* élő író így foglalkozik *csemeté*jével:

Az *íróasztal* előtt ülök, valami *cikket* olvasok. (...) *Gabi* az *asztal* fölé görnyedve rágja a *tollat*. Úgy teszek, mintha valami más miatt mentem volna ki, fontoskodva keresgélek a *könyvszekrényen*. A *gyerek* lopva rám néz, én összehúzódom a *szemem*, mintha nagyon el volnék foglalva a *gondjaimmal*, és nem vennék *tudomást* róla, közben görcsösen mondogatom magamban: „Ha kilenc *kályhában* öt és fél *nap* alatt tizenkét *köbméter bükkfa* ég el, mennyi *nap* alatt ég el tizenkét *kályhában* kilenc *köbméter bükkfa*?”

(Karinthy Frigyes: Tanítom a kisfiamat)

A kiemelt szavak *főnevek*, amelyek *élőlényeket* (író, kisfiú), *élettelen tárgyakat* (*asztal, toll*) vagy *elvont dolgokat* (*gond, tudomás*) neveznek meg. A főnév tehát konkrét vagy elvont jelentésű lehet.

A *konkrét jelentésűek* a valóságos, létező vagy annak tartott, kézzelfogható, körüljárható, érzékszerveinkkel felfogható dolgok, mint amilyen a *Budapest, a szem, a kályha, a gyerek, a nap, a köbméter, a bükkfa* és hasonlók.

A konkrét jelentésű főneveknek két csoportjuk van: *köznév (csemete)* és *tulajdonnév (Karinthy Frigyes)*.

Elvont jelentésűek a csak gondolatban meglévő, elméleti fogalmakat megnevező főnevek, mint amilyen a *gond* és a *tudomás*.

Okoskodó

Sorolj föl a kép alapján további konkrét és elvont jelentésű főneveket!

Tanulnivaló

A **főnév** megnevező szófaj. Valóban létező vagy annak képzelt élőlényt, élettelen tárgyat, elvont dolgot jelent. A főnév sokféle toldalékot kaphat.

Kérdései: *Ki?*, *Mi?*, *Kik?*, *Mik?* és ezek ragozott alakjai: *Mit?*, *Kitől?* *stb.*

A köznév fogalma

A **KÖZNÉV** több hasonló élőlény, élettelen tárgy, dolog közös neve (*ember; ország, évszak*).
Kérdése: *Ki?*, *Mi?*, *Kik?*, *Mik?*, *Mit?*, *Kiből?* *stb.*

Helyesírása: A közneveket mondaton belül általában kisbetűvel kezdjük (*gyerek, város*).

A köznév fajtái

EGYEDI NÉV: egyes számban egyetlen dolgot jelöl (*kislány, hang, könyv*).

ANYAGNÉV: a megnevezett anyag legkisebb része ugyanolyan, mint az egész (*tinta, zsír*).

GYŰJTŐNÉV: több egyedből álló csoport neve, amely egyes számban is az egészet jelenti (*nép* = a népcsoport minden embere; *katonaság* = az összes katona).

A tulajdonnév fogalma

A **TULAJDONNÉV** valamely egyednek a saját neve, amely megkülönbözteti másoktól (*Mária, Bükk, MATÁV*).

A tulajdonnév a mondatban többféle toldalékot kaphat.

Kérdése: *Ki?*, *Mi?*, *Kik?*, *Mik?*, *Kiben?* *stb.*

Helyesírása: 1. Az egyelemű tulajdonneveket mondaton belül is nagybetűvel kezdjük. (*A szavalóversenyen Ági lett az első.*)

2. a) A több szóból álló tulajdonnevek egy részének minden elemét nagybetűvel kezdjük: *Varga Péter, Vasárnapi Újság, Pécsi Nemzeti Színház.*

b) Néhány kifejezésben csak az első szót írjuk nagybetűvel: *A kis herceg, Fertő tó, Béla bácsi.*

3. Ha a tulajdonnév valamilyen ragot vagy jelet kap, akkor a nagy kezdőbetű nem változik meg (*Ágié, a Vasárnapi Újságot, a Fertő tóban*).

4. Az *-i* képző legtöbbször megváltoztatja a kezdőbetűt (*Tokaj* → *tokaji, Tokaj város* → *Tokaj városi*).

Erről részletesebben a melléknév fejezetében lesz szó.

A tulajdonnév fajtái

SZEMÉLYNÉV: létező vagy kitalált emberek, természetes személyek neve.

Lehet családnév (*Kovács*), keresztnév (*Edina*), becenév (*Édi*), ragadványnév (*Bicebóca*), csúfnév (*Dagi*).

Külön csoportot alkotnak az asszonynevek: *Kovács Ferencné, Kovácsné Kiss Ágota* stb.

INTÉZMÉNYNÉV: vállalatok, gyárak, cégek, közintézmények, egyesületek, pártok, társaságok és ismétlődő események neve.

Használhatjuk a teljes nevüket vagy az abból származó mozaikszavas megnevezésüket.

Például: *Magyar Tudományos Akadémia (MTA), Gyermekhangok Alapítvány, I. István Gimnázium, Szegedi Szabadtéri Játékok, Lant Bt., Bélyegmúzeum.*

FÖLDRAJZI NÉV: bolygó, csillag, világrész, ország, országrész, tájegység, közigazgatási egység, tenger, tó, sziget, település, településrész, utca, híd stb. megkülönböztető neve.

Például: *Naprendszer, Franciaország, Velencei-tó, Egyesült Királyság, Dél-Balaton, Erdély, Margit híd, Bocskai utca, Duna-Tisza köze* stb.

MÁRKANÉV: termékek, gyártmányok neve. Például: *Adidas, Pick, Sony* stb.

KITÜNTETÉS, DÍJ: jelentős elismerés megnevezése. Például: *Az Év Sportolója, Kossuth-díj, Erdemes Művész cím.*

ÁLLATNÉV: főként háziállatok saját neve. Például: kutyanév (*Bodri, Cézár*), macskanév (*Cirmi, Leila*), tehénnév (*Riska, Bimbó*), lónév (*Villám, Ráró*), egyéb állat (*Lóri, Vuk*).

CÍM: műalkotások, sajtótermékek, műsorok egy vagy több szóból álló azonosítója.

Például: *Munkácsy Mihály: Ásító inas, Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk, Déli Harangszó, Édes Anyanyelvünk, Magyar Hírlap, Nyelvőrző, Új Zenei Újság.*

Kommunikációs ismeretek

A *napilapok, hetilapok, folyóiratok* tájékozódásunkat segítik. Érdemes forgatnod őket, amikor anyagot gyűjtesz a fogalmazásaidhoz.

Ahhoz, hogy eligazodj az újságban, ismerned kell a felépítését. Általában mindegyikben találkozhatasz *cikkkel* (írásművek), *rovattal* (egy téma köré rendezett cikkek sora) és *fejléccel* (témamegjelölés).

A *források* felsorolásakor fontos, hogy helyesen írd le a címet. Meg kell adnod ezen kívül a következő adatokat is: a kiadó, a kiadás pontos helye, ideje (napilapnál a napot is, a cikk szerzőjének nevét (névbetűit vagy más azonosítóját), esetleg az összeállítás szerkesztőjét). Például:

Édes Anyanyelvünk, 2012. február – Ifjúsági melléklet.

Foglaljuk táblázatba a főnévről tanultakat!

A FŐNÉV FAJTÁI		
KONKRÉT NÉV		ELVONT NÉV
Köznév	Tulajdonnév	
egyedi név: <i>színház</i> anyagnév: <i>selyem</i> gyűjtőnév: <i>polgárság</i>	személynév: <i>Júlia</i> állatnév: <i>Bodri</i> földrajzi név: <i>Szeged</i> intézménynév: <i>MTI</i> cím: <i>Este a székhelyknél</i> márkanév: <i>Milli</i> kitüntetés, díj: <i>Erkel Ferenc-díj</i>	<i>nagyság</i> <i>szerelem</i> <i>létezés</i> <i>gyűlölködés</i> <i>béke</i> <i>haszon</i>

Figyelemkeltő

Az újságok, műsorok címe állandó annak ellenére, hogy tartalmuk mindig más és más. Címük minden szavát nagybetűvel kezdjük, így különböztetjük meg a műalkotások egyedi címétől.

Újságok, műsorok címe: *Dunántúli Napló*, *Orvosi Hetilap*, *Hangverseny Délidőben*.

A sajtótermékek, műsorok cikkeinek, rovatainak, fejléceinek címének első szavát szintén nagybetűvel kezdjük: *Egyenes beszéd*, *Amiről nem beszéltünk*.

Műalkotások címe: *Egri csillagok*, *A természetről tizenéveseknek*.

Okoskodó

1. Hogyan kaphat magyar csecsemő idegen keresztnevet?
2. Mire jó az utónévkönyv?
3. Milyen nevet választhatnak házasságkötés után a magyar nők?

.....

.....

.....

.....

.....

4. Milyen állat neve a *Lóri*, a *Vuk*, a *Kele*, a *Bogáncs* és a *Balu*? Hol „találkoztál” velük?
5. Milyen fajtájú főnév a *bogáncs*, *Bogáncs*, *Katona József*, *Katona József Színház*, *színház*, *éhség*, *József Attila*: *Éhség*?

A melléknévi igenév

Emlékeztető

Mint minden igenevet, a melléknévit is igéből képezzük különböző szófajváltó képzőkkel.

Új kérdés

Mit kell tudnunk a melléknévi igenevekről?

Mi a dicsőség?... Tündöklő szivárvány.

(Petőfi Sándor: Mi a dicsőség?)

Valakit, valamit szeretni kell.

Nyíló virágot, kék eget.

Minden koldusnál százszor koldusabb.

Ki senkit, semmit nem szeret.

(Endrődi Sándor: A szeretetről)

*Tort ülök az **elillant** évek*

Szőlőhegyén ...

(Ady Endre: Elillant évek szőlőhegyén)

Erre királyné, az udvara-járókkal,

Indul ki a gyepre aranyos hintókkal;

Maga ült az elsők s Örszike mélézva,

*Feketében, mint már **leendő** apáca.*

(Arany János: Toldi szerelme)

A kiemelt szavak **melléknévi igenevek**. Olyan átmeneti szófajok, amelyek az igére jellemző cselekvést, történést létezést a melléknévre jellemző tulajdonságként mutatnak be.

A melléknévi igenévnek három fajtája van: *folyamatos, befejezett, beálló.*

Az igéből **-ó, -ő** képzővel alkotott **folyamatos** melléknévi igenév a közléssel egyidejű tulajdonságra utal: *világító fáklya.*

Az igéből **-t, -tt** képzővel alkotott **befejezett** melléknévi igenév a közlésnél korábbi tulajdonságra utal: *az elillant évek.*

Az igéből **-andó, -endő** képzővel alkotott **beálló** melléknévi igenév a közlésnél később bekövetkező tulajdonságra utal: *befizetendő költség.*

Tanulnivaló

A melléknévi igenév igéből származik. A cselekvést, történést tulajdonságként nevezi meg, miközben utal az időre is: *tündöklő szivárvány, megérdemelt kenyér, eljövendő évek.* Kérdése: *Milyen?, Melyik?*

Foglaljuk táblázatba a tudnivalókat!

A MELLÉKNÉVI IGENÉV FAJTÁI		
Folyamatos	Befejezett	Beálló
<i>aranyló (haj), örvendező (gyerek)</i>	<i>megvarrt (ruha), megfordított (kulcs)</i>	<i>megállapítandó (sorrend), szépítendő (arc)</i>

Figyelemkeltő

Helyesírási tudnivalók

A folyamatos és a beálló melléknévi igenév végén hosszú a magánhangzó: *síró-pityogó, eldöntendő, lefordítandó.*

A befejezett melléknévi igenév helyesírásakor úgy járunk el, mint a múlt idejű igenél: *járt út, leesett kő.*

Nyelvi csodabogarak

A melléknévtől az különbözteti meg a melléknévi igenevet, hogy **nem** fokozható! (Nincs jártabb út, eljövendőbb élet.)

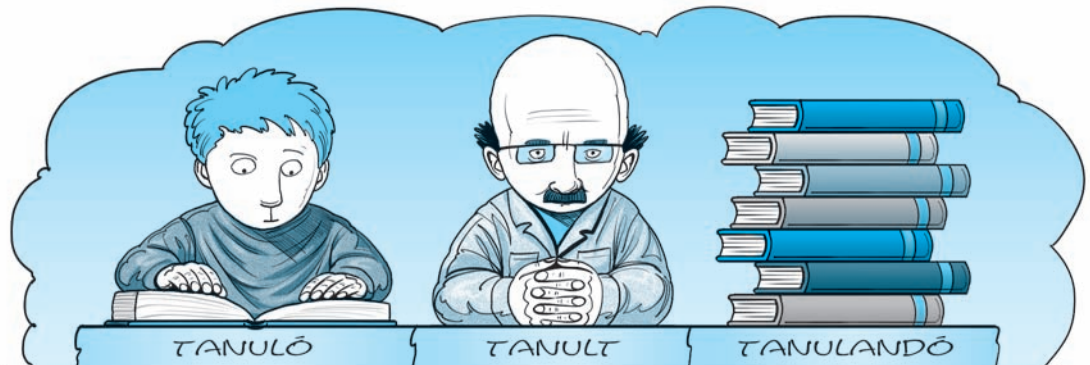
Kommunikációs ismeretek

A melléknévi igenevekben jól érezhető az idővel kapcsolatos igei tulajdonság.

A folyamatos melléknévi igenév a jelen időre utal, a befejezett a múltra, a beálló a jövőre. A különböző kommunikációs helyzetben való felhasználásuk nagyrészt ezzel magyarázható.

Folyamatos melléknévi igenévvél az elbeszélés idején tartó cselekvéssel összefüggő tulajdonságokat fejezünk ki: *Az unokáinak divatos pulóvereket kötögető nagymama új mintákat is kipróbál.*

A befejezett és beálló melléknévi igenevek a szakmai (*A megfertőződött faágakat haladék nélkül el kell égetni.*) és a hivatalos szövegekben is helyet kapnak (*A megkötött szerződéseket időnként meg kell újítani.*) Előfordulnak újsághírben is (*A keleti városrészben felépítendő új üzem sok helybelinek ad majd munkát.*)

A kapcsolatjelölő mondatszó

Emlékeztető

A kommunikáció kölcsönös közlésváltás, melyben a beszédpartnerek szerepe állandóan cserélődik: a kérdezőből válaszoló lesz, a hallgatóból beszélő. A sikeres kommunikáció a kapcsolatteremtéssel kezdődik (*tekintetváltás, arcjáték, megfelelő térköz felvétele, a beszédpartners esetleges megérintése*), majd a kapcsolat megszakításával ér véget. Mindkét mozzanatban kiemelt szerepe van a köszönésnek és a megszólításnak.

Új kérdés

Milyen kifejezéseket használhatunk, amikor megszólítunk valakit, illetve amikor elköszönünk valakitól?

– *Adjisten, anyámasszony!*

Az asszony fogadja a köszönést, s azt mondja:

– *Köszönd, **fiam**, hogy anyámasszonynak szólítottál, mert különben elnyeltelek volna ebben a szempillantásban.*

Aztán megkérdezte:

– *Mit keresel itt, **hé**, ahol emberi teremtés sohase járt?*

(A csóka lányok – magyar népmese)

A kiemelt részletekkel köszöntik (*Adjisten!*), megszólítják egymást (*fiam, hé, anyámasszony*) a szereplők. Ezeket a szavakat, kifejezéseket és más formulákat **kapcsolatjelölő mondatszóknak** nevezzük.

Feladat

Mutassátok be egy-egy jelenettel, hogyan köszönnek egymásnak a mai emberek, ha közeli ismerősök, ha idegenek egymásnak, ha egykorúak, ha az egyik lényegesen idősebb a másiknál!

Jó, ha tudod

A **kapcsolatjelölő, -fenntartó és -megszakító mondatszók** a kommunikáció sikerességében töltik be fontos szerepüket.

A kapcsolatjelölő mondatszók fajtái:

Köszönés: *szia, sziasztok, szervusz, szervusztok, helló, csaó, viszontlátásra, adjisten, pá, agyó stb.*

Megszólítás: *uram, asszonyom, tanár úr; nagyikám, kérem, bocsánat, pardon, elnézést stb.*

Kapcsolattartás: *halló, ugye, érted, figyelj!, figyelsz?, íme, tudod?, na ne, hogysisne, persze stb.*

Nyelvi csodabogarak

Ha a kapcsolatot több szóval teremtjük meg, akkor már nem mondatszóról, hanem mondatról van szó! Például: *Jó napot kívánok! Jó éjszakát! Kezét csókolom, Annuska!*

Kommunikációs ismeretek

Amint az eddigiekből kiderült, kapcsolatteremtés és annak fenntartása nélkül nincs kommunikáció.

A kapcsolat megszakításával megszűnik, befejeződik a közlésváltás.

Ha a beszédársak véleménye eltér egymástól, akkor vita alakul ki közöttük.

- Vitatkozó félként tények alapján érvekkel próbáld meggyőzni a társadat!
- Hallgasd meg az ő indokait is, törekedj közös álláspont kialakítására!

Okoskodó

A köszönést és az udvarias megszólítást alapvető illemszabályok írják elő.

Van-e olyan helyzet, amelyben mindkettő elhagyható?

Feladat

Mit kifogásolsz a rajzon látható különös kommunikációban? Miért?

Nem árt tudni

A kapcsolatteremtés és a kapcsolat-megszakítás, ezen belül a köszönés, elköszönés módzatait a szokásokon kívül illemszabályok írják elő. Milyen hagyományai, szabályai vannak a kapcsolat megteremtésének más országban? Mutassátok be a tanult idegen nyelven!

Tartalom

TANÉV ELEJI ISMÉTLÉS

Nyelv és kommunikáció	7
Hangtan és helyesírás	8
A szó szerkezete és jelentése	10
Mondatok, mondatfajták	11
Szöveg és szövegértés	12

SZÖVEGÉRTÉS, SZÖVEGALKOTÁS

Szóbeli szövegek I.	15
Szóbeli szövegek II.	17
Beszédhelyzet, kommunikációs helyzet	18
Kommunikációs gyakorlatok	21
Írott szövegek értelmezése	22
A szövegértést zavaró körülmények	26
Az átfutástól a szöveg birtokba vételéig	30
Amíg az ötletből szöveg lesz	33
Rövidebb digitális szövegek	35

BEVEZETÉS A JELEK VILÁGÁBA

Jel és jelentés	39
A nyelvi jel	41
Szókincsünk rétegződése	43
A beszélt nyelvi metafora	46

AZ ALAPSZÓFAJOK

A szófajok	49
A főnév	50
A főnév helyes használata	54
A melléknév	59
A melléknév helyes használata	61
A számnév	64
A számnév helyes használata	65
A névmás	68
A személyes névmás	69
A visszaható névmás	72
A kölcsönös névmás	74
A mutató névmás	75
A kérdő névmás	77
A vonatkozó névmás	78
A határozatlan és az általános névmás	81
A határozószó	83
A névszók és a határozószók (Részösszefoglalás)	86
Az ige	89
Igemódok, igeidők	92
Az általános és a határozott ragozás	96
Az ige helyes használata	99
A főnévi igenév	103
A melléknévi igenév	104
A határozói igenév	106
Az igeik és az igenevek (Részösszefoglalás)	108

A VISZONYSZÓK

A névelő	111
A névutó	113
Az igekötő	114
A segédige	116
A kötőszó	117

A MONDATSZÓK

A módosítószó	121
A kapcsolatjelölő mondatzó	122
Az indulatszó	124
A viszonyozók és a mondatzók (Részösszefoglalás)	125

TANÉV VÉGI ISMÉTLÉS

Jelek, nyelvi jelek, szókincs	127
Szófajaink rendszere	128
Helyesírás és nyelvhelyesség	130
Szövegértés, szövegalkotás	131
Függelék	133
Kislexikon	138

A tankönyv szerzőjének szövegeit névmegjelölés nélkül közöljük.

Kiadja a Mozaik Kiadó, 6723 Szeged, Debreceni u. 3/B, Tel.: (62) 470-101
E-mail: kiado@mozaik.info.hu • Honlap: www.mozaik.info.hu
Felelős kiadó: Török Zoltán • Műszaki szerkesztő: Tánczos Enikő
Készült a Dürer Nyomda Kft.-ben, Gyulán • Felelős vezető: Kovács János
Terjedelem: 13,14 (A/5) ív • 2013. október • Tömeg: 260 g • Raktári szám: MS-2186U